

Govekarjeva pomembna korespondenca

Korespondenca pomembnih Slovencev je v založniški dejavnosti SAZU zastopana razmeroma skromno, saj je Fran Govekar komaj četrti avtor, čigar pisemsko zapuščino je ta znanstvena ustanova izdala v štirih desetletjih svojega obstoja. Natančneje povedano, potem ko je France Kidrič objavil dva zvezka *Zoisove korespondence* (1939 in 1941), L. A. Lisac *Slovensko korespondenco Vraz – Kočevar* (1961) in France Bernik *Pisma Frana Levca* (1967–1973), je prav v jubilejnem štiridesetem letu SAZU izšel prvi zvezek Govekarjevih pisem, ki jih je uredil in komentiral Dušan Moravec.¹

Ker je Moravčevo ime v tej knjigi natisnjeno brez kakršnegakoli dopolnila ali pojasnila pred naslovom na mestu, kjer je običajno zapisano ime avtorja samostojne publikacije, bi to najbrž moglo pomeniti samo dvoje: ali da imamo pred seboj posebno študijo, katere raziskovalni predmet je Govekarjeva korespondenca, in da potemtakem ne gre za njeno objavo, ali pa da je Dušan Moravec tisti, ki da je napisal Govekarjeva pisma. Razume se, da resnici ne ustreza ne eno, še prav posebej pa ne drugo, kajti opraviti imamo z znanstveno izdajo korespondence, ki ima popolnoma določnega avtorja, namreč slovenskega pisatelja Frana Govekarja. Pri tej publikaciji, ki na naslovni strani daje grafično prednost urednikovemu imenu, gre torej povsem očitno za svojevrstno, osupljivo nepremišljeno in tudi neutemeljeno ravnanje, zato morajo ta spodrseljaj bibliografi v knjižnih seznamih in bibliotekarji v knjižničnih katalogih kajpada brez odlašanja popraviti, saj bo uporabnik v njihovih podatkih iskal najpoprej in predvsem ime avtorja korespondence, se pravi resničnega pisca pisem, in šele nato morebiti tudi njihovega urednika. To navado je v akademijsko korespondenčno zbirko očitno vpeljal France Kidrič, saj je njegovo ime natisnjeno na avtorjevem mestu pred naslovom tako v obeh zvezkih Zoisovega dopisovanja, kakor

Prvič obj.: *Jezik in slovstvo*, apr.–maj 1979/80, letn. 25, št. 7/8, str. 239–241.

1 Dušan Moravec: *Pisma Frana Govekarja*. Prva knjiga. (Korespondence pomembnih Slovencev. 5.1.) Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1978 [=PFG 1]

tudi na naslovni strani že prej objavljenega Primčevega pisemskega gradiva.² Opisani postopek pa ni značilen samo za komentirane izdaje pisem, ampak tudi za nekatere druge akademijske publikacije, saj je izdajatelj starejšega rokopisa in pa pesniškega zbornika grafično ravno tako nespametno razglašen za avtorja tekstov, o katerih smo kakopak natančno poučeni, da izvirajo iz drugih peres.

Nobenega dvoma ne more biti, da gre pri tiskovnem opremljanju akademijske korespondenčne zbirke za ustaljeno obliko, ki se zelo pomenljivo razlikuje od navad drugih založb. Ta razloček lahko ponazorimo s *Pismi Ivana Cankarja*, saj je v tej izdaji Izidor Cankar določno in povsem razvidno podpisan kot to, kar je: teh pisem urednik;³ v novi, popolnejši objavi iste korespondence v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev (1970–1976) pa je urednikovo ime – tokrat gre za Jožeta Mundo – celó umaknjeno z naslovne strani in predstavljeno na zadnji list knjige, kar je pač v skladu z zunanjo podobo celotne zbirke.

Prav v okviru te osrednje edicije izvirne slovenske literature je tudi izšel največji del doslej objavljenega korespondenčnega gradiva pomembnih Slovencev, kajti pisemska zapuščina je tukaj zajeta v izdajo njihovega zbrana dela. Seveda gre pri tej zbirki samo za pisma pesnikov in pisateljev, akademija pa je doslej založila – če izvzamemo dvanajst Vrazovih dopisov – korespondenco tistih piscev, ki niso literarni ustvarjalci v ožjem pomenu besede. Tako sta se založniški dejavnosti obeh hiš – DZS in SAZU – do sedaj smiselno dopolnjevali.

S Franom Govekarjem pa v programu akademijske zbirke prvokrat nastopa ustvarjalec, ki stoji kot prozaist, dramatik in publicist z obema nogama v literaturi. Iz tega razloga bi seveda kazalo njegove spise uvrstiti v Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, pa čeprav njegov opus umetniško ne ustreza povsem merilom, po katerih so bili do današnjega dne v to edicijo sprejeti slovenski avtorji. Kajti nihče najbrž ne dvomi o tem, da so potrebne tudi znanstvene izdaje literarnih tekstov manjših pisateljev, ki so lahko zanimivi v kakem drugem pogledu, tako da uvrstitev Govekarjevih del v to zbirko ne samo da ne bi bila v nasprotju z njeno temeljno zasnovo, ampak bi se z njo celo skladala, saj nas na to konec koncev opozarja tudi njen prikupno odprti, široki in vrednostno neopredeljeni naslov.

2 France Kidrič: *Korespondenca Janeza Nepomuka Primca. 1808–1813*. (Korespondence pomembnih Slovencev. 1.) Ljubljana: Znanstveno društvo, 1934. – Gre torej za prvo knjigo tiste zbirke, ki jo je z istim imenom, vendar z novim štejetjem zvezkov nadaljevala kasneje ustanovljena Akademija znanosti in umetnosti.

3 *Pisma Ivana Cankarja*. Uredil Izidor Cankar. Ljubljana: DZS, 1948.

Vendar Govekarjeva pisemska zapuščina ne izhaja v okviru nove, zgodovinsko-kritične izdaje njegovega celotnega dela, marveč v posebni knjižni vrsti, ki ima v naslovu zahteven prilastek, saj gre za Korespondenco *pomembnih* Slovencev. Spričo tega se je urednik odločil navesti razloge, ki dovoljujejo sprejem Govekarjevih pisem v to vrednostno opredeljeno zbirko. Kot je bilo pričakovati, je Moravec karseda omejil pomen Govekarjeve leposlovne literature, zato pa na vso moč poudaril izjemno vlogo njegovega vsestranskega kulturnega delovanja, katerega neposredni nasledek da so ravno pisma, ki so bogata, dragocena in kajpada pomembna. Objavo Govekarjeve korespondence v tej akademijski zbirki je urednik potemtakem opravičil z njeno neprecenljivo dokumentarično vrednostjo, ne da bi bil moral njenega pisca hkrati razglasiti za pomembnega Slovenca.

Iz te Govekarjeve pomembne korespondence, ki obsega približno 550 enot, prinaša prvi izmed treh načrtovanih zvezkov 195 pisem, ki jih je pisatelj poslal osmim naslovljencem. Daleč najobsežnejši sveženj tukaj objavljenih Govekarjevih pisem je tisti, ki ga je prejel Fran Vidic, saj gre kar za 126 korespondenčnih enot, medtem ko je v drugem najštevilčnejšem svežnju, namenjenem Franu Ellerju, komaj 23 dopisov. Preostala Govekarjeva pisma so dobili Ivan Cankar (15), Minka Vasičeva (14), Fran Levec (8), Frančišek Lampe (7), pisateljeva mati Marija (1) in Dramatično društvo (1).

Pričujoča korespondenca je objavljena po tako imenovanem osebnem kronološkem načelu, ki razvršča pisma, namenjena istemu naslovljencu, v sklenjeno celoto, znotraj nje pa po času nastanka. Gre pač za uredniško načelo, ki je zadnja desetletja obveljalo na Slovenskem, čeprav ni razvidno, v čem bi naj bile njegove prednosti pred splošnim kronološkim načelom, ki upošteva pisma zgolj po zaporedju njihovega nastanka ne glede na to, komu so namenjena. Vprašanje se sili tembolj v ospredje, ker se je po splošnem kronološkem načelu konec koncev ravnal že Kidrič, in zanj se odločajo tudi uredniki modernih znanstvenih edicij pisemskega gradiva na tujem (Goethejeva korespondenca v t. i. hamburški izdaji, pisma francoskih klasikov v Bibliothèque de la Pléiade, najnovejša izdaja popolne Zolajeve korespondence v francosko-kanadski koprodukciji itd.).

Medtem ko nas Moravec samo seznanja z odločitvijo, da so pisma urejena po osebnem kronološkem načelu, je Bernik v svoji izdaji⁴ kritično razglabljal o prednostih enega in drugega vidika. Iz njegove razlage je zanimivo razbrati misel, da je pravzaprav za spoznanje učinkovitejša druga, torej splošna kronološka metoda, čeprav se sam zanjo v praksi ni hotel (ali ni mogel?) odločiti. Na vso srečo se pomanjkljivosti te ali druge metode ublažijo

4 France Bernik: *Pisma Frana Levca*. Prva knjiga (Korespondence pomembnih Slovencev. 4.1.) Ljubljana: SAZU, 1967. Str. 233–234.

z ustreznim kazalom, ki z novim razvrščanjem pisem dopolnjuje načelo, uporabljeno v tisti izdaji. Seveda ima tudi Moravec v načrtu tak seznam, v katerem bodo Govekarjeva pisma razporejena po strogem kronološkem zaporedju ne glede na naslovljenca. Vendar prvi zvezek PFG tega seznama še nima, in prav tako tudi nima nobenega drugega pripomočka: ne kazala osebnih imen ne stvarnega kazala (slednjega urednik sploh nima v mislih). Takšna pomagala so zlasti takrat, ko ne izidejo vsi zvezki hkrati, ampak z večletnim razmikom, še prav posebej nujno potrebna, saj je v nasprotnem primeru, ko je knjiga brez slehernih vodil, preglednost objavljenega gradiva občutno zmanjšana in tako tudi njegova uporaba otežena.

Kar zadeva objavo t. i. obratne korespondence, Moravec ne ravna dosledno. Objavil je samo eno pismo Govekarju, in sicer edino ohranjeno Ellerjevo pismo, medtem ko ni objavil ne Lampetovega, prav tako edinega ohranjenega pisma, ne šestih Vidičevih dopisov. Obratna korespondenca drugih naslovljencev pa ali ne obstaja (materina in Minke Vasičeve) ali pa je že objavljena drugod, Levčeva v Bernikovi izdaji in Cankarjeva v njegovem zbranem delu.

V zbranem delu Ivana Cankarja pa niso objavljena samo Cankarjeva pisma Govekarju, ampak tudi Govekarjeva Cankarju. In ravno glede teh pisem se Moravčeva izdaja marsikje razlikuje od tiste, ki je npr. že na voljo v 26. zvezku Cankarjevega zbranega dela, bodisi da odpravlja napake, ki so se vrinile v Mundovo izdajo,⁵ bodisi da se v PFG 1 pojavljajo nove, ki jih prejšnja izdaja nima.⁶

5 Iz te skupine oddaljitev od izvirnega zapisa lahko navedemo naslednje izrazitejše primere: urednikovo sprejemljivejšo odločitev, da Govekarjev dopolnilni pripis k svojemu pismu objavi na koncu pisma (PFG 1, 127) in ne kot Munda, ki ga je vstavil tja, kamor sicer spada po smislu in ustrezni oznaki (CZD 26, 363): v stavku »Bodi kolikor možno originalen i po obliki!« je po izvirniku Moravec vstavil i (PFG 1, 130), ki je pri Mundi izpadel, tako da je tam seveda bistveno spremenjen pomenski odtенок pisateljevega naročila (CZD 26, 369); Moravec je pravilno prebral v cirilici napisane Govekarjeve besede »ker dobim menda sina« (PFG 1, 131), kajti pri Mundi se isti del stavka glasi »ker rodim menda sina« (CZD 26, 377); pri natisu Govekarjeve ugotovitve »Za to društvo se dela itak vse premalo reklame« je urednik ponovno vstavil itak (PFG 1, 132), ki ga je Munda izpustil (CZD 26, 378): v stavku »kolik zolist sem moral biti, da sem prikrival svoje prave nazore«, je pravilno zapisan glagol prikrival (PFG 1, 133) namesto prikazoval, ki pri Mundi seveda v celoti onesmišlja pisateljevo trditev (CZD 26, 380).

6 Izmed mest, kjer se Govekarjev pisemski tekst v novi izdaji njegove korespondence ne ujema z rokopisom in tudi ne z objavo v CZD, navedimo tele tiskovne napake, ki bi jih bilo treba popraviti: pravilni datum drugega Govekarjevega pisma Cankarju je 14. maj 1896 in ne 15. maj (127); pravilno je napolnuje namesto napolnjuje (130) in čim preje nam. čimpreje (132); v stavku »sem vedno z dušo in telesom naprednjak« je Moravec izpustil predlog s pred besedo telesom (133).

Znana in pogosto navajana Govekarjeva sodba o novem tipu Cankarjeve pripovedne proze je na str. 133 natisnjena v tej obliki: »'Vinjete' so čisto – à la Dostojevski

Komentarji h korespondenci so zasnovani tako, da v Opombah stavkom ali delom stavkov, v kurzivu ponatisnjenim iz pisemskih besedil, sledi ustrezna razlaga. Bolj kot za izdajo pisemskih besedil je ta način primeren za komentiranje leposlovnih tekstov, saj pri takem ravnanju ni treba poseči v samo besedilo z nikakršnim grafičnim znamenjem. Pri znanstveni izdaji korespondence, ki jo največkrat prebiramo drugače kot literarna dela, in smo pri branju pisem tudi mnogo pogosteje odvisni od razlage, pa so zagotovo prikladnejši ustrezni zaznamki s številkami. Prednost tako oštevilčenih mest v tekstu je namreč v tem, da številke – mimogrede povedano, natisniti jih je mogoče popolnoma nevsiljivo – bralca natanko pouče, kdaj lahko pričakuje razlago in kdaj z njo ne more računati. Se pravi, poleg tega, da številke v tekstu bralca pregledneje napotijo na ustrezno mesto v Opombah, ga poprej opozorijo, da je kaka piščeva trditev ali kak omenjen dogodek sploh razjasnjen; pri načinu komentiranja v pričujoči izdaji bralec namreč brez listanja po knjigi ne more vedeti, kaj je Moravec razložil in česa ni. To kajpak ni popolnoma nepomembno, ker ne obstajajo do nadrobnosti določena merila, po katerih naj bodo pisma komentirana. Nasploh je gotovo utemeljeno prepričanje, da urednikove razlage krojita tako njegovo znanje kakor njegovo posebno zanimanje. In splošna značilnost Moravčevega komentiranja je pogosta in podrobna razlaga, ki je celo tako gosta in natančna, da zbuja včasih prenagljen in ne popolnoma upravičen vtis, da je kritični aparat zelo natrpan.⁷

Prizadevno komentiranje, ki je značilno za Moravca, pa seveda še ni porok, da so vsi podatki tudi zares natančni in zanesljivi. Zgled, ki ga lahko

in – à la – dekadenca; zato bodo v nas nekaj novega. –« Poleg tega, da je starejši obliki Dostojevskij tukaj neupravičeno odškrnjen končni j, je urednik natis celotne misli po nepotrebnem zapletel. Čeprav Govekar po tedanji navadi pogosto uporablja pomišljaje, pa dveh izmed teh ločil v navedenem stavku le ni sam zapisal. Tam, kjer je Moravec v tisku vstavil oba nova pomišljaja, gre namreč v izvorniku pisma obakrat samo za malce daljšo in krepkejšo poševno črtico, ki je očitno nekoliko odmaknjene začetni del pisanega malega a. Izvirni zapis pa se od objavljenega ne razločuje le po preprostejši zunanji obliki, ampak hkrati tudi po izrazitejši pomenski členitvi. Zakaj pomišljaj, ki stoji potemtakem samo pred besedo dekadenca, razvidno poudarja nedvomno skrbno pretehtano misel, da bodo Vinjete za slovensko literaturo novost še prav posebej zategadelj, ker je zanje značilno dekadentno občutenje življenja. Govekarjevo sporočilo, ki sta ga v neoporečni obliki objavila že Izidor Cankar (PIC 1, 187) in Jože Munda (CZD 26, 380), se tedaj pravilno glasi takole: »‘Vinjete’ so čisto à la Dostojevskij in à la – dekadenca; zato bodo v nas nekaj novega. –«

7 Svoje 82. pismo Franu Vidicu z dne 2. 12. 1897 sklepa Govekar s konvencionalnim opravičilom: »Ker moram hiteti v gledališče, za danes zadostuj!« Moravec je prvi del tega stavka v Opombah ponatisnil in ga dopolnil: »K premieri veseloigre ‘Tretja hči’ V. A. Krylova«. Razlaga stavka, ki se zdi na prvi pogled odvečna, utegne vendarle imeli svoje opravičilo v zvezi z datiranjem tega pisma, ki se je namreč ohranilo brez datuma.

najdemo na 243. strani PFG 1, nas prepričuje o tem, da urednik lahko ravna tudi zelo neprizadevno in da so lahko podatki tudi netočni in nezanesljivi. Ko namreč navaja podatke o Govekarjevih starših, pravi, da je bila mati od očeta »nekaj let mlajša in ga je za več desetletij preživela, umrla je pri devetdesetih okrog leta 1930 (informacija Govekarjeve hčerke Milene). Imela sta pet otrok, tri sinove in dve hčeri; Fran je bil prvorojenec.« Tem navedbam, ki presenečajo po nedopustni ohlapnosti in nedoločenosti, moremo postaviti nasproti resnične in dosegljive podatke, po katerih je Govekarjeva mati »umrla 28. decembra 1936, stara nad 84 let.⁸ Narodila je deset otrok; zadnji, Ciril, je bil prežgodaj rojen in je v par dneh umrl. Rekli smo mu 'deseti brat'.« Teh dejstev ni zapisal nihče drug kot Fran Govekar v svoji *Rodbinski kroniki Govekarjev in Minattijev* (str. 127), ki jo je končal 17. l. 1944 in ki obsega 147 strani. Tiposkripte te kronike je Govekar podaril svojim hčeram, tako da je še danes ohranjenih več izvodov. Pripomniti je treba, da ne gre za kakšno odkritje najnovejšega datuma, ampak za spis, ki je bil že pred leti literarnozgodovinsko evidentiran.⁹

8 Prim. osmrtnico v *Jutru* 17/1936 (29. 12.) št. 300.

9 Prim. E. Koren: Govekar, Zola in *V krvi*. *Slavistična revija* 21/1973, str. 293.